

■ Ziyadxan Əliyev
Azərbaycan Respublikasının
əməkdar incəsənət xadimi,
sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə
doktoru

Diqqətçəkənliyi danılmaz olan və çağdaş inkişaf mərhələsinə əsasən son doxsan ildə əldə etdiyi böyük uğurlarla daxil olmuş milli heykəltərəşgimizdə elə adlar var ki, özləri vaxtsız dünyanı tərk etsələr də, zaman-zaman xatırlanırlar. Bunu heç şübhəsiz, həmin sənətkarların yaratdıqlarının yaddaqalanlığı şərtləndirib. Elxan Aslanov (1937-1970), Fuad Bakıxanov (1938-1987), Hamlet Musayev (1936-1978), Əfrasiyab Mirzəyev (1936-1983), Nicat Məmmədov (1929-1966) belə sənətkarlardandır. Bu dəfə sizi 37 yaşında işıqlı dünyaya əlvida demiş Nicat Məmmədovun ömür yolu və bizə yadigar qoyub getdiyi bədii irsle tanış etmək istəyirik...

portreti ilə sərgilərdə iştirak etməyə başlayan Nicatın Bakıya qayıtmasını çoxları, xüsusilə onun istedadına yaxşı bələd olan həmkarları maraqla gözləyirdilər. Onların hamısı onun heykəltərəşliq sənətini dəyərli əsərlərlə zənginləşdirəcəyinə inamlı idilər. Odur ki, onun işıqlı gələcəyini düşünənlər onu belə tez itirəcəklərini ağıllarına belə gətirmirdilər...

Bəli, onun təhsilsonrası başlanan müstəqil yaradıcılıq mərhələsi cəmi 10 il çəkdi. Özü isə sanki bunu duyurmuş kimi bu qısa zaman kəsiyində çox məhsuldar işlədi, bacardıqını, bəzən də lap mümkün olmayanları elədi. Sevimli anasının arzusunun göyərmişinə rəğmən 29 yaşında ailə də qurdu, iki il sonra isə artıq evlərində onun ilhamını pərvazlandıran Yeganə adlı qızı böyüyürdü. Altı il sonra isə o, elə əziz balası ilə birlikdə mənzilində qaz sızması nəticəsində dünyaya əlvida deyəcəkdik. Yaxınlarını, dost-tanışlarını sözün əsl mənasında yandırır-yaxacaqdı. Ölümündən sonra layiq görüldüyü SSRİ Dövlət mükafatını isə qohumları alaçaqdı. Onun şöhrət çəngi gecikməsə də, yoxluğu qarşılığında bu mükafat daha çox köhnə yaranın qaysağını qoparacaqdı...

Əgər desək ki, Nicat Məmmədovun qısamüddətli yaradıcılığı çox yaddaqalan olub, onda həqiqəti söyləmiş olarıq. Həmin dövrdə keçirilən müxtəlif miqyaslı sərgilər və az qa-

şəxsiyyətlərlə bağlı olduğundan onlarda obrazların insani-yaradıcı keyfiyyətlərini və psixoloji durumunu üzə çıxarmaq istəyi qabarıqdır. Plastik formaların geniş ümumiləşdirilməsinə uzanan yolun həm də obrazların səciyyəvilikini qabardan istəkdən qaynaqlanması da heykəllərə təsirli görünüşü düşündürücü məzmun bəxş etmişdir. Bu, həm də onun istedadlı portret ustası olmasından irəli gəlirdi.

Nicat Məmmədovun əllinci-altmışıncı illərə təsadüf edən yaradıcılığında həm xəyali obrazlar, həm də müasirərinin portretlərinə müraciət əsas yer tutmuşdur. “Məktəbli qız” (1954), “Katya” (1953), “Qız portreti” (1958) və “Tələbə qız” (1959), “Nəriman Nərimanov” (1959), “Qızım Yeganənin portreti” (1963) portretlərində, eləcə də “Ailə” (1957) və “Səadət” (1959) çoxfıqurlu kompozisiyalarında müəllifin portret oxşarlığını ümumiləşdirilmiş obraza çevirmək istəyi qabarıqdır. Heykəltərəşin əsərləri arasında yaxın dostu olan cərrah-bəstəkar İ.Topçubaşovun portreti xüsusi yer tutur. Onun psixoloji-yaradıcı yaşantılara bələnməmiş portreti təsirli və yaddaqalandır. Bu əsərlərin hər birində yüksək icra sənətkarlığı nümayiş etdirən müəllif qəhrəmanlarının əza dəqiqliyini həm də ümumiləşdirməyə bələdiyindən onların hər biri obrazlı tutum almış cəlbədiri formabiciyində görünür. Onlarda obrazlara xas olan cəhətlər müxtəlif materialların səciyyə-

Nicat Məmmədov

yünə qəbul olunmasını dəstəkləyən Heyat Abdullayeva, Tokay Məmmədov və Ömər Eldarov öz inamlarında yanılmayıblar. Bunu S.Mümtaz adına Azərbaycan Dövlət Ədəbiyyat və İncəsənət Arxivində qorunan şəxsi işıqlı zəmanətlərdən də görmək mümkündür.

YARIMÇIQ QIRILMIŞ HEYKƏLTƏRƏŞ ÖMRÜ

Heykəltərəş Nicat Məmmədov haqqında

Nağıl motivi

Bakının Maşağa qəsəbəsində anadan olan Nicat Məmmədov uşaqlıqdan ruhunda gözəlliyi duymaq və onu əsərlərdə ifadə etmək arzusu ilə yaşamışdır. Bu mənada onun 1946-cı ildə uğurla imtahan verib məşhur “Əzimzadə məktəbi”nin tələbəsi adını qazanması da bir il əvvəl İkinci Cahah müharibəsi cəbhələrindən qələbə ilə qayıdan atası Miryusif və qəsəbə məktəbində müəllim işləyən anası Tuti xanıma böyük hədiyyə olmuşdur. 1951-ci ildə “Fəhlə” adlı diplom işinin gözəl bədii həlli ilə Dövlət imtahan komissiyasını heyrləndirən Nicat Məmmədov elə həmin il V.İ.Surikov adına Moskva Dövlət Rəssamlıq İnstitutunun heykəltərəşlik fakültəsinə qəbul olunmuşdur. Burada məşhur heykəltərəş N.Tomski və V.Şvarsdan ustalığın incəliklərini öyrənmiş və sonra ərəyey gətirdiyi “Ailə” adlı diplom işi (1957) ilə həm müəllimlərinin, həm də çoxsaylı həmkarlarının və sənət xiridarlarının rəğbətini qazanmışdır. Artıq 1954-cü ildən “Məktəbli qız”

Rudəki

la bir-birini əvəz edən müsabiqələr onun öz istedadını göstərməyə imkan verdi. Ölüm qabağı Bakıdakı Xatirə kompleksi üçün keçirilən müsabiqədə uğurla iştirak etməsi və onun qalibi olması (1966) gənc heykəltərəşin böyük sənət qələbəsi idi. Təəssüf ki, o, yaratdığı bu əsərin Dövlət mükafatına layiq görüldüyündən (1972) xəbərsiz öldü.

Onun müsabiqə uğurları isə 1958-ci ildən başlamışdı. O vaxt Rudakinin Düşənbədə ucaldılacaq abidəsi üçün elan olunan müsabiqədə o, məşhur heykəltərəşlarla bərabər mübarizə aparıb bu sənət yarışmasının həvəslandırıcı mükafatını almışdı. Bir il sonra isə Birininin Daşkənddə qoyulacaq abidəsi üçün keçirilən müsabiqədə üçüncü mükafata layiq görülmüşdü. Nicatın Aşqabad şəhərində ucaldılacaq Məhtimqulunun heykəli üçün elan olunmuş müsabiqəyə (1960) təqdim etdiyi əsəri də yarışmanın həvəslandırıcı mükafatını almışdı.

Adlarını çəkdiyimiz heykəllər tanınmış

Səadət

vi xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla yüksək plastik ifadəsini tapmışdır, desək, yanlışdır.

Onun zamanında yüksək dəyərləndirilən “Ailə” və “Səadət” əsərlərindəki mənəməzmun yükünün tamaşaçını duyğulandıra biləcək görkəm və ifadəli siluet almasındandır ki, onlar zamansızlığa qovuşmaqla bu gün də özünün yüksək bədii-estetik və mənavi-psixoloji təsir gücünü qoruyub saxlamaqdadırlar. Hər iki əsərdə sevinc hisslərinin plastik tutumunu-bədii obrazını yaratmağa nail olan gənc heykəltərəş sözün əsl mənasında insanların emosional durumunun cəlbədiri və yaddaqalan abidəsini yaratmışdır.

Qeyd etdiyimiz uğurlar göstərir ki, 1958-ci ildə onun Rəssamlar İttifaqının üzvlüyünə namizəd keçməsinə zəmanət verən tanınmış tişə ustaları Mirələsgər Mirqasımov, Pyotr Sabsay və Fuad Əbdürrəhmanov, bir il sonra isə onun yaradıcı qurumun həqiqi üzvlü-

Qız portreti

Nicat Məmmədovun müasirləri indi də onun sənətkarlığını, insani keyfiyyətlərini yaxşı xatırlayırlar. Bizimlə söhbətində akademik Ömər Eldarov, əməkdar rəssam Arif Qaziyev, heykəltərəş Aslan Rüstəmov və başqaları onun istedadını yüksək dəyərləndirməklə, faciəli ölümünün heykəltərəşliq sənətində üçün duyulması itki olduğunu vurğuladırlar.

Taleyn qəribə işləri çoxdur. Onun birinə də üreyi yaşayır-yaratmaq eşqilə çırpınan Nicat Məmmədov tuş gəldi. Ölümün öz soyuq sığalını ata-balanın üzünə çəkdiyi gün “Molodyoj Azerbaydjana” qəzetində sənətşünas N.Miklaşevskayanın Nicatın yaradıcılığına həsr olunmuş məqaləsi çap olunmuşdu. Bu unudulmayacaq tarix baharın gözəl bir gününə - aprelin 22-sinə təsadüf etmişdi. Günün qərribəliyini də Nicat Məmmədovun ölüm xəbərini eşidib toplaşanların ikili ovqatda olması idi. Belə ki, onların hər birinin əllərindəki və dillərindəki qəzet təqdiri ilə gözlərindəki yaş gilələri çulğalaşmışdı. Heç kim baş verən hadisəyə inanmaq istəmədi. Elə bu günə kimi də onu tanıyanlar təzadlı ovqatdadırlar. Başqa sözlə desək, yadigar qoyub getdiyi əsərlərə görə sevinirlər, yoxluğuna görə isə təəssüflənirlər. Bizcə, bu onun həyatda və sənətdə qazana biləcəyi ən böyük mükafatdır...